บทที่ 4
CHAPTER

วิจิตรแพรวา มรดกภูมิปัญญาสู่ราชินีแห่งไหม

Artistic Prae-wa : Wisdom Inheritance into Queen of Silk

ดร.สุชานาถ บุญเที่ยง
Dr. Suchanart Boontiang

ภูวดล ศรีธเรศ
Poowadon Sritares

วิจิตรแพรวา มรดกภูมิปัญญาสู่ราชินีแห่งไหม

Artistic Prae-wa : Wisdom Inheritance into Queen of Silk

ดร.สุชานาถ บุญเที่ยง
Dr. Suchanart Boontiang

ภูวดล ศรีธเรศ
Poowadon Sritares

ผ้าแพรวามีความผูกพันกับครรลองชีวิตเกี่ยวโยงกับพิธีกรรม กระทั่งผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวผู้ไทมานานนับศตวรรษ และปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้อย่างงดงาม ผ้าแพรวาสะท้อนให้เห็นความเป็นมาในอดีต บอกเล่าการย้ายถิ่นฐาน เป็นบทบันทึกโครงสร้างทางสังคม ระบบการค้า รวมถึงเป็นสื่อแสดงความคิดทางนามธรรม ซึ่งกลั่นกรองมาจากปรากฏการณ์ที่อยู่รายรอบตัว เท่าที่สังเกตเห็นกิจกรรมการทอผ้าแพรวาส่วนใหญ่จะดำเนินโดยสตรีชาวผู้ไทเป็นสำคัญ นับตั้งแต่การเตรียมเส้นใย การย้อม การสร้างเทคนิค การออกแบบลวดลาย และท้ายที่สุดคือขั้นตอนการถักทอเป็นแพรพรรณ ในขณะที่บุรุษชาวผู้ไทจะเป็นฝ่ายสนับสนุนให้กิจกรรมการทอผ้าดำเนินไปได้ด้วยดี กล่าวคือจะมีหน้าที่ในการสร้างและซ่อมแซมอุปกรณ์ในการทอ รวมถึงการช่วยปลูกและดูแลรักษาพืชพรรณที่เนื่องในการทอผ้า ไม่ว่าจะเป็นต้นหม่อน ต้นฝ้าย ต้นคราม ต้นเข ต้นไม้ที่เลี้ยงครั่ง ฯลฯ เมื่อเป็นดังนั้นผ้าแพรวาจึงมีประวัติและพัฒนาการที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ผู้ไท ครรลองชีวิต โครงสร้างสังคม

There was relationship between Prae-wa Cloth and one's lifestyle. Since Prae-wa was related to one's ritual and being combined in Pu-thai' s life for centuries. Recently, it became a part of cultural heritage for good revenue. Prae-wa reflected the past history, migration, record of social structure, trading system, and media for conveying the abstract thinking which was selected from surrounding evidence. According to the observation, most of Prae-wa Weaving Enterprises was implemented by Pu-Thai Women from the preparation of fiber, dyeing, technique creation, and designing. Finally, the step for being woven as Fabric. In the meanwhile, Pu-thai Men would support Prae-wa Weaving to be well accomplished since they played their role in constructing and mending the weaving equipment, growing and maintaining the crop for being woven: the mulberry tree, cotton, indigo, Ke, the tree for feeding the lac

และระบบการค้า บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอให้เห็นพัฒนาการของผ้าแพรวานับจากสิ่งที่เป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาตราบกระทั่งการเป็นราชินีแห่งไหม

ผ้าแพรวามรดกแห่งภูมิปัญญา

ผ้าแพรวา ***"แพร"*** ในความหมายของชาวผู้ไทหมายถึง ***"ผ้า"*** ส่วน "วา" นั้นหมายถึง ***"ความยาวประมาณ 1 วา"*** ดังนั้นผ้าแพรวาจึงมีความหมายว่า ***"ผ้าที่มีขนาดความยาวประมาณ 1 วา"*** แต่เดิมผ้าแพรวาคือเครื่องย้องของเอ้หรือเครื่องประดับชิ้นสำคัญของสตรีชาวผู้ไท โดยเฉพาะในพิธีกรรมการ ***"เอ็ดปะซู"*** หรือแต่งงานเพราะต้องใช้เป็นผ้าสไบสำหรับเจ้าสาวนั่นเอง แต่เดิมการทอผ้าแพรวาต้องใช้เวลาแรมปี ดังนั้นจึงไม่มีใครที่จะทอเผื่อใคร มีแต่ผ้าที่เป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษทิ้งไว้ให้ดูต่างหน้าเท่านั้น แต่นั่นก็ปรากฏให้เห็นเป็นส่วนน้อยเพราะผ้าเป็นวัสดุที่เกิดความเสียหายได้ง่าย

แต่เดิมผ้าแพรวาส่วนใหญ่จะใช้เส้นพุ่งและเส้นยืนเป็นเส้นใยฝ้ายสีแดงสด และใช้ไหมสีเหลืองเข (เหลืองประกายทอง) สีเขียวหัวเป็ด (สีเขียวเข้ม) สีน้ำเงินคราม และสีขาว และบางผืนอาจปรากฏไหมสีม่วงเป็นตัวสร้างลายด้วย ผ้าแพรวารุ่นดังกล่าวชาวผู้ไทจึงเรียกว่า ***"ผ้าแพรวาฝ้ายแดงยอ"*** (รายละเอียดปรากฏในบท แพรวาฝ้ายแดงยอ)

ตราบกระทั่งหลังปีพุทธศักราช 2521 เป็นต้นมา ผ้าแพรวาปรับเปลี่ยนรูปแบบอีกครั้งจากเดิมที่ใช้ฝ้ายเป็นเส้นพุ่งและเส้นยืนและใช้ไหมเป็นตัวสร้างลวดลาย มาเป็นใช้ไหมน้อย (ยอดไหม) เป็นวัสดุในการทอทั้งหมด ส่วนสีและโครงสร้างของลวดลายก็ยังคงยึดตามจารีตเดิม คือ สีพื้นแดงครั่งสอดสลับลวดลายด้วยไหมสีเหลืองเข (เหลืองประกายทอง) สีเขียวหัวเป็ด (สีเขียวเข้ม) สีน้ำเงินคราม และสีขาว และ

etc. So, the history and development of Prae-wa were related to hstory of Pu-thai ethnic, lifestyle, social structure, and trading system. This article, aimed to present the development of Prae-wa Cloth from the wisdom heritage to the Queen of Silk.

Prae-wa Cloth : Wisdom Inheritance

According to Prae-wa, for Pu-thai People, the word "Prae" referred to ***"Approximate One Wa of Length"*** (2 meters long). In former time, Prae-wa was a "Kreung Yong Kong Eh" or major accessory of Pu-thai women especially in formal rite ***"Ed Pa Soo"*** or marriage since it would be used as a shawl for the bride. But, it was rarely appeared since the cloth could be damaged easily.

In former time, most of the Warp and the Weft would be bright red fiber, Ke Yellow Silk (golden yellow), Teal (dark green), indigo blue, and white color. For some pieces, violet would be used for creating the design. Prae-wa of that period was called ***"Pa Prae-wa Fai dang yo"*** (the details were in article *"Prae-wa Fai dang-yo Red Cotton Prae-wa").*

Since 1978 until now, Prae-wa has been changed the pattern once more from the use of cotton for the Warp and Weft, and the silk for creating the design. Then, the small silk yarn (top silk) was used as material for weaving. For the color and structure of design, the former tradition was focused on: the lac red plain was used alternated with Ke Yellow color

บางผืนอาจปรากฏไหมสีม่วง ดังเช่นผ้าแพรวา 16 ผืนแรกที่ทอโดยเส้นไหมพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และชาวผู้ไทบ้านโพนภายใต้การนำของนางคำใหม่ โยคะสิงห์ ได้ไปเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายผ้าจำนวนดังกล่าวแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ความงดงามของผ้าแพรวาเป็นที่ต้องพระราชหฤทัยในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถยิ่งนัก ถึงขนาดที่ทรงพระมหากรุณาธิคุณรับผ้าแพรวาเป็นกิจการหนึ่งของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ในเวลาต่อมา

วิจิตรแพรวาราชินีแห่งไหม

ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงเล็งเห็นว่าผ้าแพรวามีความงดงามโดดเด่นเกินกว่าจะเป็นเพียงสไบของสตรีชาวผู้ไทเท่านั้น จึงทรงพระราชทานคำแนะนำให้ปรับปรุงสีสันของผ้าแพรวาจากเดิมมีเพียงสีพื้นแดงครั่งให้มีสีพื้นที่หลากหลาย และขยายความกว้างของหน้าฟืมจากเดิมใช้ฟืม 12-14 หลบ (ความกว้างราว 40 เซนติเมตร) เป็น ฟืม 18-22 หลบ (ขนาดความกว้าง 70-80 เซนติเมตร) ทั้งยังมีการทอผ้าพื้นเรียบต่อสำหรับการนำไปออกแบบตัดเย็บเป็นเสื้อผ้ารูปแบบร่วมสมัยได้

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผ้าแพรวามีพัฒนาการปรากฏความงามและเลอค่าเป็นที่ประจักษ์ก็คือ การประกวดผ้าไหมระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ ลานคำหอม พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ที่ได้ดำเนินมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2533 งานดังกล่าวมีช่างทอผ้านับหมื่นคนจากทั่วทุกสารทิศของอีสานมารวมตัวกันซึ่งเกิดจากความสำนึกในพระมหา-

(golden yellow), Teal (dark green), indigo blue, and white color. Some piece might be violet silk like the first 16 pieces of Prae-wa being woven by silk yarn given by Her Majesty the Queen, and Pu-thai women led by Mrs. Kammai Yokasing went to present Prae-wa at Klaikangwon Royal Palace, Hua-hin District, Prajuab-kirikan Province. The beauty of Prae-wa was impressed by Her Majesty the Queen very much until it was included in an enterprise of Art Occupation Promotion Foundation since then.

Artistic Praewa: Queen of Silk

According to Her Majesty the Queen's far sighted viewing, Prae-wa Cloth is prominently beautiful rather than being only Pu-thai women's shawl. So, the Queen suggested to improve color of Prae-wa Cloth to be changed from lac red plain into different colors, and expand its length of Feum from 12-14 Lob (its width was 40 centimeters) to Feum 18-22 Lob (its width was 70-80 centimeters). In addition, the plain cloth was woven in extending for designing women's contemporary dress.

Another important factor which caused development of Prae-wa indicating its beauty as well as worthy, was the contest of silk in North Eastern Region at Lan-kam-hom, Pu-pan Royal Place, Sakonnakon Province of Art Occupation Promotion Foundation in Her Majesty the Queen, has been implemented since 1990. There were more than ten thousand weavers from

กรุณาธิคุณและสายธารแห่งพระเมตตาในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ในทุกปีช่างทอชาวอีสานจะคัดเลือกนำเอาผ้าไหมทอมือชิ้นที่ถือว่าล้ำเลิศที่สุดออกมาประกวดประชันกันในงานนี้ หากผ้าไหมของใครได้รางวัลนั่นก็เท่ากับเป็นการการันตีฝีมือว่าเป็นหนึ่ง เพราะเวทีนี้ช่างทอทุกคนรู้ดีว่าคือสูงที่สุดแล้วสำหรับการประกวดความงามแห่งไหม นอกจากการได้รับพระราชทานรางวัลจากพระหัตถ์ของพระผู้ชุบชีวิตไหม แล้วสิ่งที่ช่างทอทุกคนหมายใจไว้ก็คือการได้เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถอย่างใกล้ชิด และถ้าหากช่างทอคนใดมีบุญวาสนาก็อาจจะได้เห็นผ้าไหมที่เป็นฝีมือของตนเองปรากฏเป็นฉลองพระองค์ที่สุดแสนจะงามสง่าและเลอค่ามากที่สุดในแผ่นดินอีกด้วย

ผ้าไหมที่ช่างทอนำมาประกวดกันนั้นประกอบด้วยผ้าไหมพื้นเมืองเอกลักษณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเภทต่างๆ ดังนี้ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมมัดหมี่ข้อ (มัดหมี่ตา/มัดหมี่คั่น) ผ้าไหมพื้นเรียบ ผ้าไหมหางกระรอก ผ้าไหมลายเกร็ดเต่า ผ้าไหมลายลูกแก้ว ผ้าขิดไหม ผ้าโสร่งไหม ผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้างสรรค์ และประเภทสุดท้ายคือ ***ผ้าแพรวา***

นอกจากรางวัลพระราชทานจากพระหัตถ์อันทรงเกียรติยิ่งแล้ว ผ้าแพรวาที่ได้รับพระราชทานรางวัลในทุกระดับจะกลายมาเป็นแบบอย่างของการทอของช่างทอคนอื่นในเวลาต่อมา นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถโดยแท้ พระองค์ท่านไม่ทรงเพียงฟื้นฟูผ้าแพรวาอันเป็นมรดกของชาวผู้ไทที่กำลังจะเลือนหายให้กลับมาเรืองโรจน์อีกคราเท่านั้น แต่ยังทรงพระมหากรุณาธิคุณพัฒนารูปแบบและสีสันผ้าแพรวาให้ปรากฏความงดงามเลอค่าสมกับเป็นราชินีแห่งไหมตราบจนปัจจุบัน

everywhere in Esan according to their awareness of Her Majesty the Queen's support and watercourse of mercy.

Every year Esan weavers would select the excellent Thai srong weavers for this contest. If the weaver's silk won the prize, it was the guarantee her excellent performance. Every weaver knew that this stage was the top contest for silk cloth beauty. The weaver would receive reward from the hand of person who revived the silk life. Every weaver intended to have good occasion in being attendance of Her Majesty the Queen closely. Moreover, if the weaver had merit. She might see her own performance silk to be appeared as the Queen's elegant and valuable dress as well.

The silk brought to contest by weavers, included different kinds of local silk as identity of North Eastern Region as follows: Mud-mee silk, Mud-mee Ko silk (Mud-mee Ta/Mud-mee Kan), Plain Silk Cloth, Hang-ka-rog Silk (Squirrel's tail), Ked-tao silk (Turtle' shell), Look-kaew silk (glass bead design), Kid silk cloth (Weft Brocade), silk sarong, creative Mud-mee design silk, and the last one was *Prae-wa Fabric*.

Prae-wa was not only to win the honorable prize, but every level of Prae-wa Cloth also became the model for the other weavers later. It was Her Majesty the Queen's great support. Since Prae-wa which was Pu-thai people's heritage to be disappeared, was not only revived once more, but it also was developed the pattern and color for showing its beauty as Queen of Silk.

ผ้าแพรวาฝ้ายแดงยอ ทอตามจารีตเดิมคือ ลายช่อปลายเชิง ลายหลัก และปรากฏท้องผ้า (ลายที่มีขนาดใหญ่กึ่งกลางผ้า) อายุประมาณ 120 ปี ทอด้วยฟืมขนาด 12 หลบ (ความกว้าง 40 เซนติเมตร ความยาว 220 เซนติเมตร) บ้านหนองยาง ตำบลเนินยาง อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

Prae-wa Cloth, and Fai Dang-yo (Indian Mulberry Red Cotton) were woven based on traditional custom as Cho Plai Cheung Design, Major Design, and Body of Cloth (the Large Design in the middle of fabric), about 120 years ago, woven by 12 Lob Feum (which was 40 centimeters wide, and 220 centimeters long), Ban-nongyang, Noneyang Sub-district, Kammuang District, Kalasin Province.

ผ้าแพรวาฝ้ายแดงยอ ทอตามจารีตเดิมคือ ลายช่อปลายเชิง ลายหลัก และไม่ปรากฏดอกอ้อมคั่นลาย แต่ใช้ลายงูลอยเป็นตัวแบ่งแยกลายหลักแทน อายุประมาณ 80-100 ปี ทอด้วยฟืมขนาด 12 หลบ (ความกว้าง 40 เซนติเมตร ความยาว 180 เซนติเมตร) บ้านเหล่าภูพาน ตำบลเหล่าภูพาน อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

Prae-wa Cloth, and Fai Dang-yo (Indian Mulberry Red Cotton) were woven based on traditional custom as Cho Plai Cheung Design, Major Design, without Dok-om-kan-lai. But, Ngoo Loi (floated snake) was used for alternated the major design instead, about 80-10 years ago, woven by 12 Lob Feum (which was 40 centimeters wide, and 180 centimeters long), Ban-lao-pupan, Ban-lao-pu-pan Sub-district, Somdej District, Kalasin Province.

ผ้าแพรวาสีพื้นแดงครั่งทอจากไหมน้อย (ยอดไหม) รูปแบบตามผ้าแพรวา 16 ผืนแรกที่ทอจากเส้นไหมพระราชทาน ทอราวปีพุทธศักราช 2522 ทอด้วยฟืมขนาด 12 หลบ (ความกว้าง 40 เซนติเมตร ความยาว 250 เซนติเมตร) บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ *(สมบัตินางคำใหม่ โยคะสิงห์)*

Prae-wa Red Lac Plain Color was woven from small silk (Top silk), the pattern of first 16 pieces of Prae-wa being from the given silk yarn from Her Majesty the Queen in 1979. It was woven from 12 Lob Feum (which was 40 centimeters wide, 250 centimeters long), Ban-pone, Pone Sub-district, Kammuang District, Kalasin Province. *(It belongs to Mrs. Kammai Yokasing)*

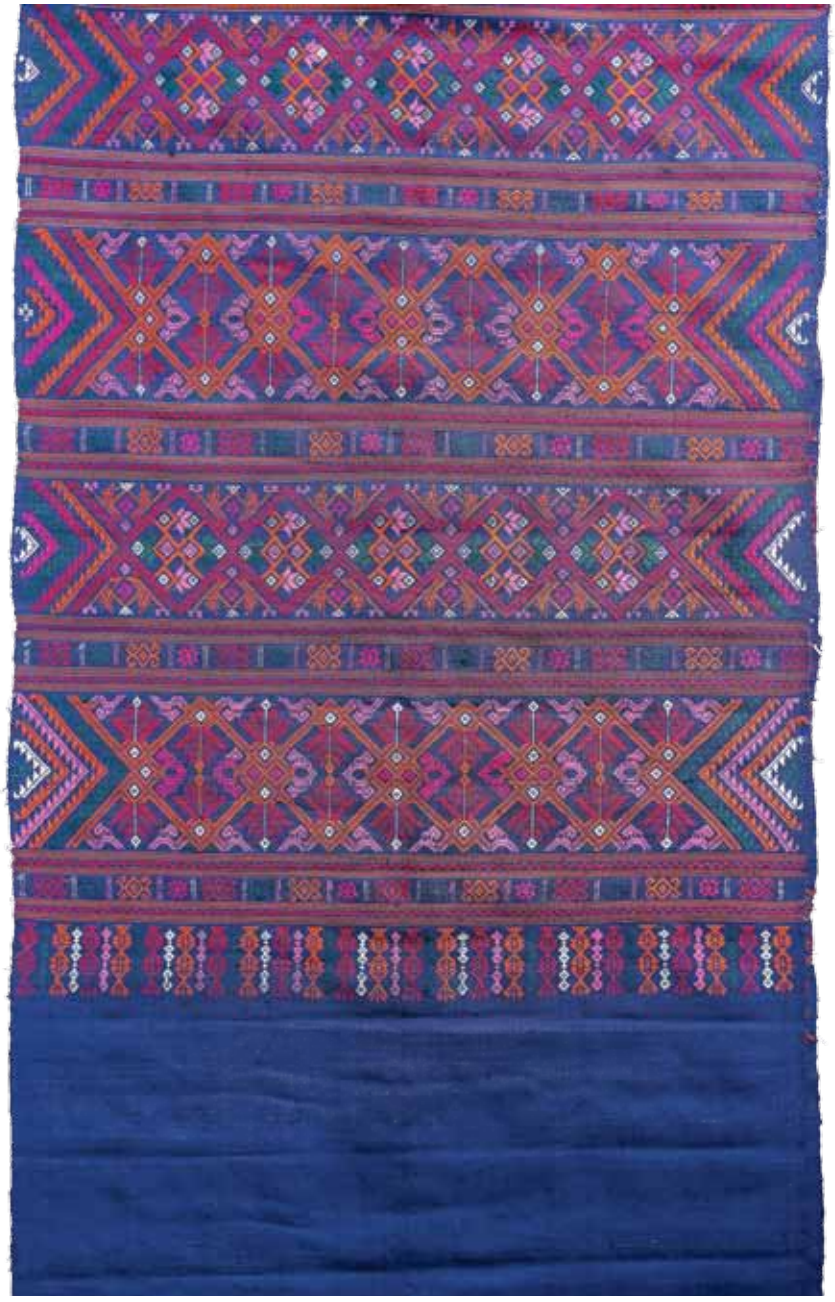

ผ้าแพรวาสีพื้นกรมท่า ปรับปรุงสีพื้นตามพระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แต่ยังคงทอด้วยฟืม 12 หลบ ทอราวปีพุทธศักราช 2522 (ความกว้าง 40 เซนติเมตร ความยาว 250 เซนติเมตร) บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ *(สมบัตินางคำใหม่ โยคะสิงห์)*

Prae-wa Dark Blue Color was adapted according to suggestion of Her Majesty the Queen. It was woven in 1979 from 12 Lob Feum (which was 40 centimeters wide, and 250 centimeters long), Ban-pone, Pone Sub-district, Kammuang District, Kalasin Province. *(It belongs to Mrs. Kammai Yokasing)*

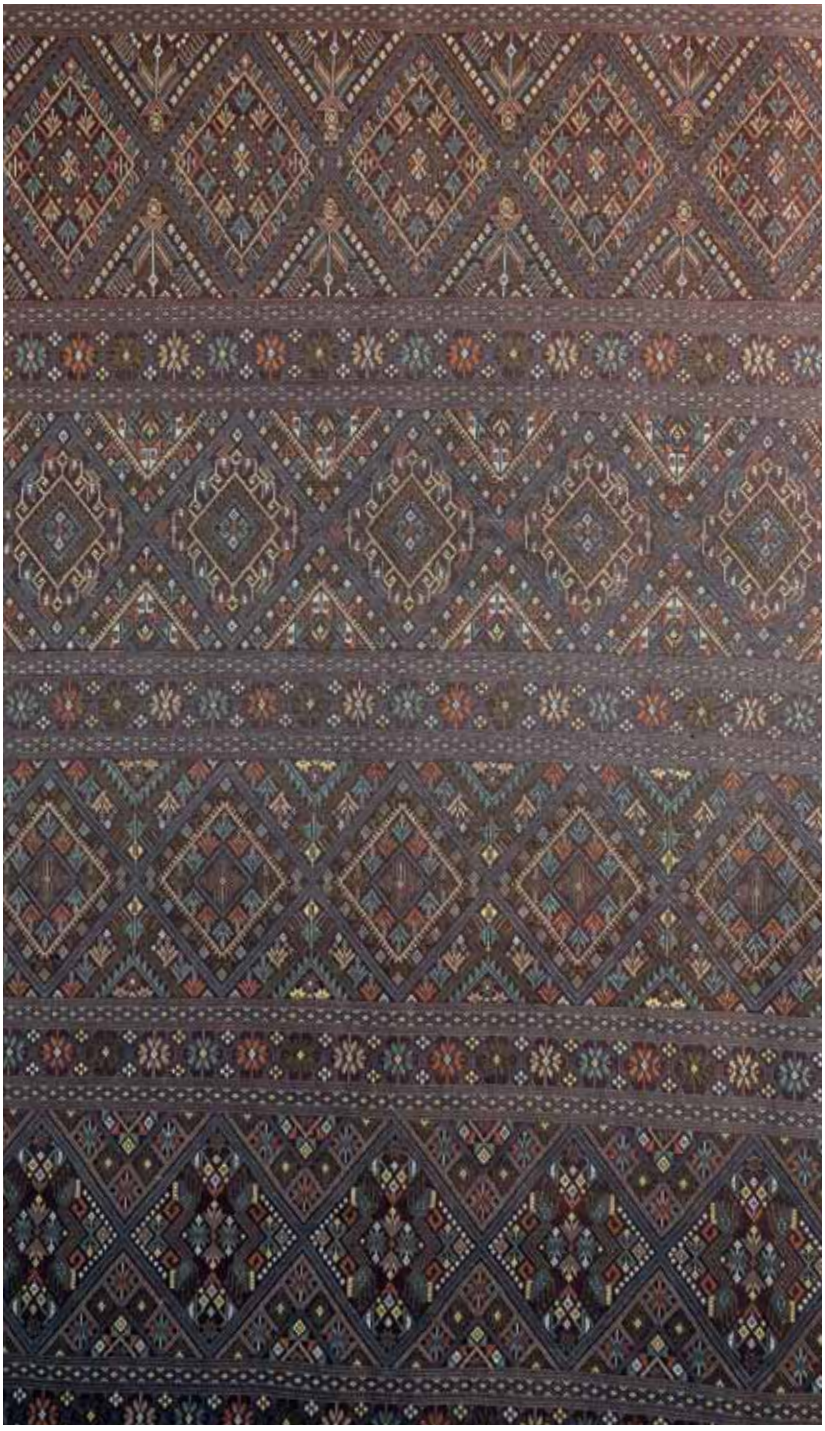

ลักษณะผ้าแพรวาที่ส่งประกวด ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ทอด้วยฟืมขนาด 22 หลบ (ความกว้าง 80 เซนติเมตร ความยาว 350 เซนติเมตร) บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

The fabric presented for contest at Pu-pan Royal Place, Sakonnakon Province, was woven from from 22 Lob Feum (which was 80 centimeters wide, and 350 centimeters long), Ban-pone, Pone Sub-district, Kammuang District, Kalasin Province.

ลักษณะผ้าแพรวาในปัจจุบัน (พุทธศักราช 2558) นิยมทอเป็นผ้าสไบ ด้วยฟืมขนาด 6-9 หลบ (ความกว้าง 20-25 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 250-300 เซนติเมตร) บ้านหนองช้าง ตำบลหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

The present Prae-wa Cloth (2015), is preferred to be the shawl woven from 6-9 Lob Feum (20-25 centimeters width, 250-300 centimeters length), Ban-nongchang, Nongchang Sub-district, Samchai District, Kalasin Province.

เอกสารอ้างอิง

พนมพร. (นามปากกา) **ประชันไหมงาน ณ ภูพานราชนิเวศน์.** ในนิตยสารสกุลไทย ประจำวันอังคารที่ 29 มกราคม 2545.

ภูวดล ศรีธเรศ. (2557). **ฮักฝ้ายแก้วแพงไหมคำ**. สกลนคร : สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

คำใหม่ โยคะสิงห์ (ผู้ทูลเกล้าฯ ถวายผ้าไหมแพรวาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2520) อายุ 83 ปี. บ้านเลขที่ 65 หมู่ 3 บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. 1 กุมภาพันธ์ 2558.

คำสอน สระทอง (ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาทัศนศิลป์ทอผ้าพื้นเมือง ประจำปี พ.ศ. 2535) อายุ 75 ปี. บ้านเลขที่ 42 หมู่ 4 บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. 1 กุมภาพันธ์ 2558.

References

Panompon. **Silk Contest Ritual at Pu-pan Royal Place.** In Sakoonthai Magazine on the 29th January 2002.

Sritares, Poowadon. **"Hug Fai Kaew Pang Mai Kam"** Sakonnakon: The Institute of Language, Art, and Culture. Sakonnakon Rajabhat University, 2014.

The Lists of Interviewers

Sratong, Kamson. The person with excellent performance in Culture, Visual Art (Prae-wa Silk in 1992). She is 42 years old, lives at 42, Moo 4, Ban-pone, Pone Sub-district, Kammuang District, Kalasin Province. The Interview was performed on the 1st February 2015.

Yokasing, Kammai. (who presented Silk Prae-wa to Her Majesty the Queen for the first time in 1977) She is 83 years old, lives at 65, Moo 3, Ban-pone, Pone Sub-district, Kammuang District, Kalasin Province. The Interview was performed on the 1st February 2015.